

**FÖLÉ BOLTOZOTT ÉLET**  
**MAKAY IDA: SOKASODÓ ÁRNYAK**  
 Válogatott és új versek (1992–2002)

„Föléd boltozott életem” — írja Makay Ida arról az én és a te közti tragikus ontológiai viszonyról, mely az utóbbi tíz év verseinek tematikai-poétikai irányultságát meghatározza. E költemények egy metafizikai 'magas' felé induló katedrális boltíveit tükrözik, írják át a látványból a nyelvi textúrába, mintha *tavak, rétek és udvarok* felszíne alatt egy ismeretlen, látomásos vidék nyílna a versvilág mélyében, s ennek centrumát a te emlékeinek szakrális épülete képezné. Az élő és a holt csak ellentétek által és elmentmondások árán megragadható viszonya miatt, az alapvetően a metafizikus költészet poétikai megoldásait felmutató versvilág néhol szimbolikussá és allegorikussá válik, abszolútumát a profán emberből, a halott kedves iránt érzett, el nem múlt szerelemből formálja meg. Valószínűleg evvel a kettősséggel áll kapcsolatban a kritikának a poétikatörténeti irányultságot (metafizikus és/vagy szimbolista elődök), az esztétikai értékeket érintő kétféle hangsúlya: az egyik a tematikai homogenitásra helyeződik, a másik az e repetíción belül mégis létrejött változatosságra. A *Sokasodó árnyak* versei első olvasásra nem billentenek ki ebből az olvasati kettősségből, hiszen mindvégig az én kezdeményezte beszélgetés terében megszülető Megszólítottól szólnak, ugyanakkor variációit is írják az állandó aposztrófikus viszonyoknak. Ám a ciklusok önreflexív eszközökkel is élő, a metaforákat a költészet határáig vivő záró versei, majd az ezekre reflektáló ciklusnyitások meggyőzőnek bennünket arról, hogy nem pusztán repetíciók és variációk kompozíciós játékaról van szó, hanem egy olyan, a kötet egészére kiterjedő magasabb struktúráról is, mely végső soron egy folyamat létét és rendező elvét állítja elsődlegesnek. Tehát, bár a Vers „mindenkor szétszórót” az egyes versekben, mégis a honnan-hová útján formálódik meg (Celan). Makay Ida újra rendezett régi és új versei pedig ezt az utat, az út bejárásának lelki történéseit rajzolják ki. A folyamat szakaszai: az énnel a te világában való feloldódása, az énnel a te világában mint „magán kívül létben” történő magát-megtalálása, az én és a te eloldódása. A folyamatból mint a struktúráképzés elsődleges eleméből következik, hogy a kötet több motívuma, megteremtve a kontinuitást, gyakran ismétlődik, miközben

maguknak a motívumoknak a száma meglepően kevés. Ezért a visszatérések, módosulások, új elemek/metaforák megjelenése a megszokottnál nagyobb hangsúlyt kap, a rövid versformák pedig mindezt — mintegy 'kívülről' — még csak felerősítik: lásd például a *nyár*, a *csönd*, a *mély* szó igen gyakori ismétlődését a nyolc-tíz soros vagy ennél is rövidebb versek sorozatában.

Makay Ida verseiben enigmatikus-talányos költői képek jellemzik a lírai alany köré épülő világot, amely szinte kizárólagosan az emlékezésnek ad teret: a lezárult történések perspektívájában mutatja a jelent és a jövőt („Egyre több néma, / meddő óra” — *Margóra*; „túl minden esetlegesen” — *Kő, gránit*; „Tapogat utánad az emlék” — *Öntöttvas sötétben*), még inkább valamiféle időtlenségbe játssza át a történéseket. Az idődimenziók megszüntetésével összefüggésben áll az, hogy a versek a konkrét térelemek helyett látomásos tájakat, vagy a makrokozmosz emberléptéket meghaladó jelenségeit rajzolják meg. Ez alól csak néhány olyan vers kivétel (főleg a *Szigetlakó* ciklusban), melyben az eltárgyiasítás folyamatát megelőzi valamely konkrét tárgynak tűnő mikrokozmosz tárgy megjelenítése, például egy *törött rugójú óráé*, egy *gazdátlan (...)* szemetes, *elhanyagolt udvaré*, egy *rózsabogár páncéljájé*. E tárgyakhoz fűződő személyes viszony azonban néhány sorral/szóval később megszűnik, a törött rugójú óra egy gerinctört állattal, a rózsabogár a gyilkos-áldozat ambivalens lényével kerül hasonlósági/metaforikus viszonyba, majd a látószög hirtelen kitágul, átfogja és a viszonyítás mértékéül használja az univerzum elemeit. Máskor a konkrét képet absztrakt fogalmak bevonásával szünteti meg a vers: „Törött rugójú óra. Nézem, forogtom / hajnal óta. Mint gerinctört állat. / Már nem mozdul benne az Idő. / Nem töri meg a halotti csöndet. / Nem mozdul. Áll végperce óta. / Így lesz már az örökléten át.” (*Csőnd, csillagi*) Ilyen, egyre absztraktabb tartalmakkal telítődő fogalom a *csönd*, a „te”-vel való metafizikus viszony kialakításának helye és ideje, a magány szférája, egyszerre vonzó és börtönné váló közeg. „Beúszom egyszer még a csöndbe / (...) beúszom egyszer, megöleljem / mélyét és megkettőzött fáit, / tükör fölött s a tükörmélyben” (*Atlantisz orgonái*), „A csöndbe-földbe elmerülni, / nem kiválni, már elvegyülni” (*Köviület*), „Ide hívlak, ebbe a csöndbe, (...) amelyet emlék sem lakik. / (...) ebbe a csöndbe, hol a vágy már / dermedt hamu” (*Dermedt hamu*).

Az eltárgyasulás metaforizációs folyamatai Makay Ida verseiben olyan metafizikus szférához vezetnek, melynek elemeit költői toposzokból, a kollektív archaikus képi világból jól ismerjük: csönd, fény, mély, nyár, tűkör stb. Egyediségüktől fokozottan megfosztott, ontológiai kérdésekre utaló, de éppen ezért a megismételhetőség, az általánosság jegyeit hordozó 'elemek' ezek. Olyanok, melyek mintegy már eleve nyelviek, nyelviségükben öröklődnek egyik kulturális — költészeti hagyományból a másikba, versről versre a *Sokasodó árnyak* ciklusában. E metaforák kinyitják, ugyanakkor talányossá is teszik a műveket.

Makay Ida válogatott versei magas esztétikai kvalitásokkal mutatják be azt, hogy a lírai ének a megszólítotthoz való viszonyulásában az egyensúly elvesztettségének állapota is benne rejlik, mint ahogy a változás mint szükségszerű következmény is. Mielőtt azonban az én önmagát a megváltozottban felismerne (ezt az utolsó ciklus verseiben tapasztalhatjuk), addig igyekszik — az új állapotoknak megfelelően — stabilitását visszanyerni. E stabilitás megnyerésére tett kísérleteket és kudarcokat az önmagukba visszatérő körkörös mozgások (madarak röptében, az idő, a teremtés rendjében stb.), a lírai alanynak önmagára nyitott látomásos, allegorikus képei (pl. az én mint kőszobor, mint fa), az eltorlaszoltság, járhatatlanság út-metaforái jelzik. Ugyanez (vagyis a kísérletek és kudarcok rögzítése) a poétikai funkciója a versek sorozatában időnként megmutakozó emlék-fosztlányoknak (lásd például a halál pillanatával, a ravatalos ágy látványával kapcsolatos sorokat), hiszen a Versnek (a kötetnek) ezeken a pontjain történik meg elsősorban a múlt újraértelmezése, fölülírása. A *Se fény, se kegyelem* ciklus *Mért gyűjtöd lánggra?* című versének kérdéseitől fogva („Visszafelé miért forognak / a törvényszegő csillagok, / Mért foszlik árnyá a jelen? / A múlt holt Napja mért ragyog?") a ciklus centrumában visszafelé kezdenek peregni a múltbeli események — kompozíciós rangra emelkedik a verstéma.

Az én önmagához visszatérésének stációját a kötetzáró *Parázs, pernye* ciklus új versei formálják meg. A „te” dominálta élet most annyiban őrződik meg („Hiszen rég elmúlt. Hiszen nem vagy.” — *Már fokozhatatlan*), amennyiben köze van ahhoz, ahogy az én saját mulandóságával szembenéz. A „te” beleköltözése, *szétrezgése*, szétosztódása a vers és a halál utáni öröklét világába paradox módon ugyanis megnyitja az én előtt a jövőt, amely immár saját jövő. E saját mint a megváltozott én saját világa pedig azért 'születhet meg', mert a záró versekben a te

*szétrezgése* együtt jár a Szerellemmel való azonosulással, a te abszolúttá, sőt szakrálissá válik, s ezáltal minden dolgok eredendő lényegének részévé lesz.

Az eltávolítás és eltávolodás lehetővé teszi a „te” filozofikus értelmű 'megjelölését': a „te” megnevezetik. Neve immár a 'minden' médiuma lesz. Annál is inkább, mert bár az utolsó versek többször is a „te” megnevezésének cselekedetéről szólnak, a konkretizáció mindvégig elmarad. Az én mulandóság-élménye mellett csak a maga is abszolúttá vált Név, a név Neve marad. (*Pro Pannónia Kiadói Alapítvány*, Pécs, 2003)

VARGA EMŐKE

### CLIVE WILMER: VÉGTELEN VÁLTOZATOK

„Clive Wilmer nem tartozik azok közé a költők közé, akik feltűnést keltenek újszerű stílusukkal vagy egyes témák meglepő megközelítésével” — írja a szerzőről a kötet bevezetőjében Gömöri György. A *Végtelen változatok* című kötet verseit olvasva megállapíthatjuk, hogy ez valóban így van. Bár elmondható, hogy versei az évek során jelentős stílus és formagazdagodáson mentek keresztül, Wilmer tényleg nem akar meghökkeníteni, meglepetést okozni sem formailag, sem máshogy. Ő inkább azok közé a költők közé sorolható, akik leülnek egy kényelmes karosszékbe és hagyják, hogy visszafoghatatlanul feltörjenek belőlük a múlt emlékei. A költői tehetség mellé már csak papír és toll szükséges a gondolatok megfogalmazásához. Emlékek gyűjteményének tekinthető ez a válogatott verseket tartalmazó kötet is, melyben a szerző hagyományos formát őrző költeményei mellett megtalálhatók modern témájú szabad versei is. Ekkor már nem jön zavarba olyan témáktól sem, mint háború, magány, szenvedély. Ezeknek a közös eredője (legtöbb esetben) pedig nem más, mint a már szóba került emlékezés. Emlékezés egy (felőttként talált) megfakult családi fényképre, néhol az átélhetetlen múlt köddé váló árnyaira, vagy éppen „az újbor keserére”. (17) Ezek alapján fogalmazódik meg a szerzőben a visszavonhatatlan bíráló: „Tán okulhatott volna a jövő mindezekből...” (39) Azzal, hogy emlékezik az ember, egyúttal kapaszkodópontokat is keres az élet sodrásában. Így tesz Wilmer is.

És eközben mintha az olvasót akarná meggyőzni arról, hogy a múlt maradéktalanul bennünk él, megmásíthatatlan és örök. Van azonban ezekben a múltidéző versekben valamiféle